

СЕКЦІЯ 1

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 34.037:342.7(477)

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2024-1-1>

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ І ЇХ ЗАХИСТ В ЕПОХУ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Шевченко Надія Леонідівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності
Херсонського державного університету
nschevchenko@ksu.ks.ua
orcid.org/i0000-0001-8131-5757

Алябов Юрій Васильович,
старший викладач кафедри національного, міжнародного права
та правоохоронної діяльності
Херсонського державного університету
alabovurij@gmail.com
orcid.org/0000-0001-7171-026X

Метою статті є висвітлення основних конституційних прав людини у сучасному стані та те, як військова агресія росії вплинула на можливість реалізації основних прав та свобод людини. Людина, її права свободи становлять у правовій державі найвищу соціальну цінність, а саме їх забезпечення та найповнішу реалізацію у всіх трансформаційних процесах. Зокрема, і у суспільному житті реалізація прав як основна людиноцентристська ідеологія має бути спрямована на всю державну діяльність. Навіть в умовах війни не можна нехтувати основними аспектами та принципами конституційного ладу України або забувати про них, адже вони ґрунтуються на визнанні людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканості та безпеки найвищою соціальною цінністю, пріоритету її прав і свобод.

Результати. Нині, як ніколи, ми чітко усвідомлюємо ціну прав та свобод людини. Наші воїни цілодобово відстоюють та захищають основоположні права, гарантовані нам Конституцією України та низкою інших нормативно-правових актів. Опинившись впритул до агресора, настає усвідомлення цінності основоположних прав, якими ми наділені в Україні, та усвідомлення потреби користуватись основними правами та свободами, будучи вільною людиною на вільній землі. Від 22 лютого 2022 року багато правників ведуть дискусії щодо неправомірності введення певних обмежень наших конституційних прав у рамках забезпечення оборони та захисту держави. Можна безперервно і нам почати дискутувати у своїх дослідженнях, проте ми маємо розуміти кінцеву мету відповідних обмежень. Адже на вагах стоять не просто наші принципи та амбіції, а життя цілої нації та держави Україна. Під час написання цієї статті використовувались методи узагальнення та аналізу та дедукції.

Висновки. Незважаючи на сучасні виклики чи зовнішнього агресора, будь-яке втручання державної влади у реалізацію та забезпечення наших прав має бути чітко юридично закріпленим, відповідати положенням Конституції та бути обґрунтованим. У випадках незаконних обмежень прав людини і громадянина законом передбачено їх захист у судовому порядку. Крім судового захисту порушених прав, держава гарантує поновлення порушених прав у разі звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Ми можемо звернутись до низки інших органів, таких як Конституційний Суд України та Європейський суду з прав людини, де кожному гарантується право звернутись із підстав, установлених та визначених законодавством України.

Ключові слова: права людини, трансформаційні процеси, захист прав людини.

REALIZATION OF HUMAN RIGHTS AND THEIR PROTECTION IN THE ERA OF TRANSFORMATIONAL PROCESSES IN UKRAINE

Shevchenko Nadiia Leonidivna,
Candidate of Juridical Sciences,
Associate Professor at the Department of National,
International Law and Law Enforcement,
Kherson State University
nschevchenko@ksu.ks.ua
orcid.org/i0000-0001-8131-5757

Alyabov Yurii Vasylovych,
Senior Lecturer at the Department of National,
International Law and Law Enforcement
Kherson State University
alabovurij@gmail.com
orcid.org/0000-0001-i7171-026X

The purpose of the article is to highlight the basic constitutional rights of a person in the current state and how Russia's military aggression affected the possibility of realizing basic human rights and freedoms. A person, his rights and freedoms constitute the highest social value in a legal state, precisely for their provision and fullest realization in all transformational processes. In particular, the realization of rights in social life as the main human-centered ideology should be directed to all state activity. Even in the conditions of war, it is impossible to forget or neglect the main aspects and principles of the constitutional system of Ukraine, which is based on the recognition of a person, his life and health, his honor and dignity, inviolability and security as the highest social value, the priority of his rights and freedoms.

The results. Today, more than ever, we are clearly aware of the value of human rights and freedoms. Our soldiers defend and protect the fundamental rights guaranteed to us by the Constitution of Ukraine and a number of other legal acts around the clock. Being close to the aggressor, there is an awareness of the value of the fundamental rights that we are endowed with in Ukraine and the awareness of the need to enjoy basic rights and freedoms, being a free person on a free land. From February 22, 2022, many legal experts are discussing the illegality of introducing certain restrictions on our constitutional rights within the framework of ensuring the defense and protection of the state. We can continue to discuss these issues in our research, but we must understand the ultimate goal of the respective limitations. After all, not only our principles and ambitions are at stake, but the life of the entire nation and the state of Ukraine. During the writing of this article, methods of generalization and analysis and deduction were used.

Conclusions. Regardless of modern challenges or an external aggressor, any intervention of the state authorities in the implementation and provision of our rights must be clearly legally established, comply with the provisions of the Constitution and be justified. In cases of illegal restrictions on the rights of a person and a citizen, the law provides for their protection through court proceedings. In addition to judicial protection of violated rights, the state guarantees the restoration of violated rights in the event of an appeal to the Commissioner of Human Rights of the Verkhovna Rada of Ukraine. We can turn to a number of other bodies, such as the Constitutional Court of Ukraine and the European Court of Human Rights, where everyone is guaranteed the right to appeal on the grounds established and defined by the legislation of Ukraine.

Key words: human rights, transformation processes, protection of human rights.

Вступ. Людина, її права та свободи становлять у правовій державі найвищу соціальну цінність, а саме їх забезпечення і найповнішу реалізацію у всіх трансформаційних процесах. Зокрема, у суспільному житті реалізація прав як основна людиноцентристська ідеологія має бути спрямована на всю державну діяльність. Навіть в умовах війни не можна нехтувати основними аспектами та принципами конституційного ладу України або забувати про них, адже вони ґрунтуються на визнанні людини, її життя і здоров'я, честі та гідності, недоторканості та безпеки найвищою соціальною цінністю, пріоритету її прав і свобод.

1. Конституційні права людини і громадянина. Одним з основних Конституційних принципів є принцип верховенства права,

який закріплений у ст. 8 Конституції України. В ній зазначається, що «Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй» (Конституція України, 1996).

Від 22 лютого 2022 року багато іправників ведуть дискусії щодо неправомірності введення певних обмежень наших конституційних прав у рамках забезпечення оборони та захисту держави. Можна безперервно і нам почати дискутувати у своїх дослідженнях, проте їми маємо розуміти кінцеву мету відповідних обмежень. Адже на вагах стоять не просто наші принципи та амбіції, а життя цілої нації та держави України.

Навіть з 2014 року до початку 2022 року ми не так гостро відчували певні обмеження,

бо їх було не так багато та стосувались вони лише певних категорій громадян та областей. Хоча свідомі громадяни та свідомі науковці-правники розуміли, що це лише питання часу, на жаль. У перші дні «гострої фази» російсько-української війни всі громадяни України вільно та навіть з великою активністю користувались більшістю своїх конституційних прав, а саме: «Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань» (ст. 34) (Конституція України, 1996). Ми активно закликали ворога схаменутись та повернутись додому, ми писали гнівні пости у соціальних мережах, ми публікували відео з місцями ударів від ворожої зброї та результатами цього звірства. І начебто нічого ж поганого ми не робили, але цілі не було досягнуто, ворог не залишив нашу землю, не перестав нищити наші міста, наших людей. Проте ворог почав користуватись доступністю всіх і кожного до соціальних мереж. А саме це допомагало в коригуванні ударів, хоч і не свідомо, це допомагало в інформаційних атаках на певні верстви населення для поширення панівних настроїв.

І таких прикладів можна наводити десятки. Звичайно ж, вітчизняне правове поле не було готове до врегулювання нових фактів та актуальних проблем. Треба було діяти швидко та рішуче як на полі бою, так і в правовому полі. Як наслідок, наприклад, Особливу частину Кримінального кодексу України було доповнено статтею 114-2 згідно із Законом № 2160-IX від 24.03.2022; зі змінами, внесеними згідно із Законом № 2178-IX від 01.04.2022: «Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану» (Кримінальний кодекс України, 2001).

3 лютого 2022 року відбулось чимало ключових змін у вітчизняному законодавстві. Але, звичайно, певні заборони та обмеження були і раніше відображені в нормативно-правових актах, але ж у мирний час вони не так активно роз'яснювались населенню. Так, наприклад, певні обмеження щодо проведення фото- та відеозйомки передбачені Законом України «Про державну таємницю», ці обмеження діють навіть у мирний час (Закон України «Про державну таємницю», 1994).

«Статтею 8 Закону України «Про державну таємницю» визначено перелік відомостей у сфері оборони, що належать до військової таємниці. Такий перелік передбачає значний обсяг інформації, об'єктів та відомостей, які являють державну таємницю (зокрема, відомості про озброєння, дислокацію, переміщення, результати діяльності) ізбройних сил та інших військових формувань. Згідно зі статтею 18 ЗУ «Про державну таємницю», з метою охорони державної таємниці вводяться обмеження оприлюднення, передачі іншій державі або розповсюдження іншим шляхом секретної інформації, тому навіть у мирний

час встановлено обмеження фото- та відеофіксації військових об'єктів та діяльності Збройних сил України та інших військових формувань», – так зазначає Владислав Фіров, адвокат, старший юрист ЮК «AS Legal» (Богута, 2022).

Не можна оминати і той факт, що були і ті громадяни, які користувались своїми іправами та вільно закликали Україну капітулювати, виправдовували збройну агресію росії та всляко виправдовували та заохочували звірства, що почали вчиняти загарбники на території України. Знову виникла потреба в швидкому усуненні прогалін законодавства, тож, наприклад, Особливу частину Кримінального кодексу було доповнено статтею 111-1 згідно із Законом № 2108-IX від 03.03.2022 «Колабораційна діяльність». І, на жаль, судова система буде ще певний час активно притягувати їдо відповідальності винних осіб за вище вказаними їстаттями Кримінального кодексу України та низкою інших.

Весь державний апарат має ефективно забезпечувати їзахист прав, свобод і законних інтересів громадян їнавіть у такі тяжкі часи, як війна. І не можна сказати, що держава не впоралась із цим викликом.

Недоліки є, звичайно, і це нормально, але, на нашу думку, значно посприяла у захисті прав людини в такі важкі часи діджиталізація державних сервісів та реалізація програми «Країна у смартфоні».

Багато українців відчули це на собі:

- Після виїзду з окупації за допомогою застосунку «ДІЯ» в кілька кліків відправлялись запити для отримання статусу «Внутрішньо переміщена особа».

- У перші дні повномасштабного вторгнення значна частина змогла скористатись послугою «Є підтримка»;

- У разі втрати документів під час обстрілів їчи з інших причин ми могли скористатись їх електронними версіями або онлайн подати заявку для відновлення;

- Завдяки злагодженій дії волонтерів та інших організацій і державних органів зі свого смартфона ми отримували інформацію про маршрути евакуації, адреси пунктів незламності, зборів гуманітарної допомоги та таких важливих зборів на потреби Збройних сил України.

І це яскраві приклади активної реалізації ключових конституційних прав кожного з нас.

2. Обмеження конституційних прав

Згідно зі статтею 64, «конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України».

Але ж, звичайно, «в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватись окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, ї28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, ї56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, ї 63 цієї Конституції» (Конституція України, 1996).

Певні обмеження прав відбуваються і мирний час, не можна про це забувати, адже ми живемо у соціумі, маємо дотримуватись певних правил поведінки та норм

законодавства, які наділяють нас не лише правами, а і покладають на громадян значну кількість і обов'язків.

У сучасній демократичній соціально-правовій практиці наші права певною мірою обмежуються з метою захисту інших соціальних цінностей. Це наприклад, заборона пропаганди расизму або закликів до бунту обмежують нашу свободу слова; або деякі необхідні заходи правоохоронних органів держави обмежують нашу таємницю приватного життя, та інші.

У законодавстві є чіткі критерії, за якими наші права ще можуть обмежуватись, але варто пам'ятати, що це не довгострокові обмеження, а ті, які зумовлені певним випадком та тривають до припинення факту, в разі якого відбулись ці обмеження. Наприклад, права людини і громадянина, згідно із законодавством України, можуть обмежувати тільки у випадках, прямо передбачених Основним Законом, а саме Конституцією України:

- необхідність врятування життя людей та майна;
- запобігання злочинів чи його припинення;
- забезпечення інтересів національної безпеки, територіальної цілісності, громадського порядку, економічного добробуту;
- забезпечення охорони здоров'я і моральності населення, захисту репутації або прав і свобод інших людей;
- запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно.

Варто зазначити, що не можуть бути обмежені такі права:

- право мати рівні з іншими конституційні права і свободи та право бути рівними перед законом;
- право громадянина України не бути позбавленим громадянства; право не бути вигнаним за межі України та право не бути виданим іншій державі;
- право на життя і право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань;
- право кожного на повагу до його гідності і право не бути підданим катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню; право не бути підданим без власної згоди медичним, науковим чи іншим дослідженням;
- право на свободу та особисту недоторканність; право не бути заарештованим або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах і в порядку, встановлених законом, тощо.

Висновки. Незважаючи на сучасні виклики чи зовнішнього і агресора, будь-яке втручання державної влади у реалізацію та забезпечення наших прав має бути і чітко юридично закріпленим, відповідати положенням Конституції та бути обґрунтованим.

У випадках незаконних обмежень прав людини і громадянина законом передбачено їх захист у судовому порядку.

Крім судового захисту порушених прав, держава гарантує поновлення порушених прав у разі звернення до Уповноваженого Верховної Ради України із прав людини (Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», 1997).

Ми можемо звернутись до низки інших органів, таких як Конституційний Суд України (Закон України «Про Конституційний Суд України», 2017) та Європейський суд з прав людини (Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», 2006), де кожному гарантується право звернутись із підстав, установлених та визначених законодавством України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80Text> (дата звернення: 17.02.2024).
2. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14Text> (дата звернення: 18.02.2024).
3. Закон України «Про державну таємницю» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12Text> (дата звернення: 18.02.2024).
4. Наталія Богута: «Вимкніть камеру: які обмеження на зйомку фото та відео діють в Україні». *Видавництво «Фокус»*. 2022. URL: <https://focus.ua/uk/voennye-novosti/528028-vykluchite-kameru-kakie-ogranicheniya-na-semku-foto-i-video-deystvuuyut-v-ukraine> (дата звернення: 19.02.2024).
5. Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80Text> (дата звернення: 19.02.2024).
6. Закон України «Про Конституційний Суд України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19Text> (дата звернення: 19.02.2024).
7. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15Text> (дата звернення: 19.02.2024).

REFERENCES:

1. Constitution of Ukraine. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80i-Text> (Last accessed: 17.02.2024).
2. The Criminal Code of Ukraine. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14iText> (Last accessed: 18.02.2024).
3. Law of Ukraine “On State Secrets”. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12iText> (Last accessed: 18.02.2024).
4. Natalia Boguta: “Turn off the camera: what restrictions on taking photos and videos are in place in Ukraine”. *Focus*. Retrieved from: <https://focus.ua/uk/voennye-novosti/528028-vykluchite-kameru-k> (Last accessed: 19.02.2024).
5. Law of Ukraine “On the Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights”. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80iText> (Last accessed: 19.02.2024).
6. Law of Ukraine “On the Constitutional Court of Ukraine”. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19iText> (Last accessed: 19.02.2024).
7. Law of Ukraine “On the Execution of Judgments and Application of the Practice of the European Court of Human Rights”. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15iText> (Last accessed: 19.02.2024).

*Стаття надійшла до редакції 22.02.2024
The article was received 22 February 2024*